

Material didàctic
Educació secundària

CONJUNT MEDIEVAL
DE MUR

Col·legiata i castell

Pallars Jussà

Autora

Maria Antonia Profitós Soldevila. Professora del l'Institut de Tremp

Assessorament i col·laboració

CRP Pallars Jussà

Experimentació de la proposta

Alumnat i professorat de 2n d'ESO de l'Institut de Tremp

Edita:

Dipòsit Legal: L-751-2013

Tremp, maig 2013

ÍNDEX

1. INTRODUCCIÓ HISTÒRICA.....	4
2. ACTIVITATS PRÈVIES	7
3. ACTIVITATS DURANT LA VISITA	12
4. ACTIVITATS POSTERIOR A LA VISITA	19

1. INTRODUCCIÓ HISTÒRICA

Catalunya, terra de Comtats

Des del segle VIII gairebé tota la península Ibèrica havia estat conquerida pels àrabs. El territori dominat pels musulmans va rebre el nom d'Al-Andalus. Les primeres incursions musulmanes a Catalunya van tenir lloc a finals del 712 o principis del 713 i ocuparen els primers territoris al sud del Principat i assetjaren poblacions importants. Entre el 717 i el 720, els musulmans van conquerir la major part de Catalunya.

El domini islàmic sobre la Catalunya Vella va ser curt i de poca intensitat. A més, les divisions internes que es van produir durant l'etapa de l'emirat dependent de Damasc (711-756) foren aprofitades pels francs i per la població del nord de Catalunya per deslliurar-se fàcilment del control musulmà. La zona fronterera era força inestable i entre els francs i els musulmans sovintejaven els enfrontaments i les ràtzies.

Durant la segona meitat del segle VIII el regne franc va fer retrocedir els àrabs cap al sud dels Pirineus i per tal d'assegurar-se la pau a l'interior de les seves fronteres va intentar annexionar-se un territori entre els Pirineus i l'Ebre que li fes de tap a les escomeses musulmanes. Així, a finals del segle VIII ja controlaven Girona, la Cerdanya, l'Alt Urgell, el Pallars i la Ribagorça i el 801 l'emperador Carlemany va conquerir Barcelona, mentre el comte de Tolosa ocupava el Pallars i la Ribagorça. Així es va crear la **Marca Hispànica**, una zona de frontera al sud dels Pirineus, que rep el nom de Catalunya Vella.

La Catalunya Vella (àrea situada al nord i a l'est de la línia Llobregat – Cardener – Segre Mitjà – Conca de Tremp) s'alliberà del domini islàmic a la darreria del segle VIII, mentre que **la Catalunya Nova** va restar sota el domini musulmà fins a mitjan segle XII.

A partir d'aquell moment, al nord dels rius Llobregat i Cardener es va fundar uns comtats que van quedar integrats dins del territori franc però que van ser governats per famílies nobles autòctones. Així apareixen els comtats catalans i es comença a formar el que serà Catalunya. El comtat que va tenir més importància fou el de Barcelona.

El comtat d'Urgell, Cerdanya i Conflent va restar sota la sobirania carolíngia a partir del 788, i d'un sol comte, Borrell I. Amb el comte Ermengol I cap al 922 s'inicia la trajectòria cap a la independència.

Els comtats del Pallars i la Ribagorça estaven regits pels comtes de Tolosa fins a la segona meitat del segle IX, quan una dinastia indígena iniciada per Ramon II propicia la fi del casal de Tolosa, a partir del 872. A la seva mort, els seus 4 fills van heretar dos territoris diferents: Isarn i Llop el Pallars i Bernat i Miró la Ribagorça.

El comtat de Ribagorça té una història molt curta com a comtat independent, ja que passà a mans del rei de Navarra Sanç III l'any 1017.

En el comtat de Pallars es va succeir la nissaga comtal fins que al 1011 a la mort del comte Sunyer els seus fills Ramon IV i Guillem II es van repartir el territori. Guillem va heretar el Pallars Sobirà i Ramon el Pallars Jussà.

El comtat del Pallars Jussà

En aquest comtat hi havia força despoblació, però a partir del segle X comencen a aparèixer en la documentació topònims que ens indiquen indicis de poblament (Eroles (893), Puigcercós (941), Pessonada (954), Hortonedà (958), Mur (969), Salàs (994), Llordà (961 i 973) entre d'altres) .

Es a partir del segle X que aquest moviment repoblador va acompanyat d'una important construcció d'àmbits castrals molt senzills, situats estratègicament per defensar les "fronteres". Aquests castells tindran continuïtat en el segle XI, com en el cas de Mur.

Quan al 1011 es va haver de dividir el Pallars, en un primer moment aquesta divisió no va satisfer les parts implicades i el bisbe d'Urgell va haver de posar pau entre els dos germans.

El límit de la frontera sud del comtat era el món andalusí i això li proporcionava la possibilitat d'estendre els seus dominis i esdevenir més poderós territorialment. En aquest sentit, la iniciativa de la reconquesta no va ser comtal sinó que el principal protagonista fou **Arnau Mir de Tost**, vassall del comte d'Urgell, Ermengol III i del seu successor Ermengol IV. Aquest personatge, membre de la noble família urgellenca de Tost, va conquerir la Vall d'Àger en dues campanyes els anys 1034 i 1048, i les terres properes, incloent Mur i Llimiana, abans del 1032, i es feu amb els castells de Llordà, Biscarri, Benavent, Toló i Guàrdia entre d'altres.

Tots aquests enclavaments van ser motius de disputa entre els comtats de Pallars i Urgell i la continuïtat dels vells litigis amb el Pallars Sobirà.

Però la trajectòria dels fets canviarà quan l'any 1081 es produeix la mort d'Artau I comte del Pallars Sobirà, i el seu fill Artau II, no aconsegueix de mantenir la política d'enfrontament com havia fet el seu pare. A aquesta situació cal afegir que cap al 1088, el comte d'Urgell Ermengol V i del Pallars Jussà, Ramon V, arribaran a un acord pel qual el primer es compromet a no assetjar els castells de la Conca de Tremp situats en territori jussà.

El comtat de Pallars Jussà té com a primer comte Ramon III de Pallars (1011-1047) i durarà fins a Dolça de So (1182-1192). Aquesta comtessa s'acabarà el llinatge comtal del jussà fent donació del mateix al rei català - aragonès Alfons I el Cast.

Catalunya, terra de castells

Per garantir la seguretat dels indrets fronterers de Catalunya, es van bastir un gran nombre de castells, torres de defensa i torres de guaita. Els castells de la marca, gairebé sempre roquers, complien diverses funcions: guaita, defensa, domini del territori, i exercici i ostentació del poder. A més, esdevenien llocs de residència del castlà, el vassall del senyor del castell a qui se n'encomanava la custòdia.

L'emplaçament d'un castell estava motivat per raons estrictament militars, de manera que se situaven en llocs on podien controlar el màxim territori, i especialment les valls. Des del castell, s'albiraven altres castells i torres de guaita, per tal de poder intercanviar-se informació mitjançant senyals sonors o òptics: reflectir la llum amb miralls, fer senyals amb foc (de nit) o amb fum (de dia), brandejar banderes, fer sonar un corn, etc. Així, quedava bastida una àmplia xarxa defensiva.

Els castells del segle XI al Pallars Jussà són en la majoria termenats, és a dir disposen d'un terme propi, que inclou, viles, masos, esglésies, forteses i torres. Per tant els castells inclouen llocs d'hàbitat dins dels seus dominis, com en el cas del Castell de Mur.

El castell de Mur

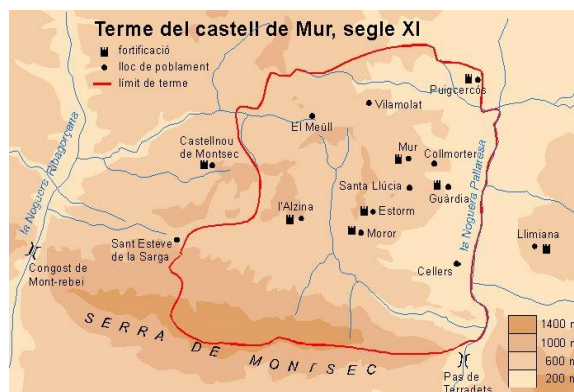
El castell de Mur es troba situat en la serra prepirinica del Montsec, a l'actual comarca del Pallars Jussà, serra que s'ha considerat sempre com una frontera natural que separa les terres planes del sud amb les muntanyes del Pirineu al nord.

El castell de Mur formà part del procés de fortificació de les terres de frontera entre Al-Andalus i els comtats catalans. Mur formava part d'una línia de castells que protegien el comtat del Pallars de les incursions sarraïnes. Aquest fet l'obliga a prendre certes mesures de protecció que passa per la creació d'un veritable conjunt de castells i torres de guaita amb comunicació visual entre uns i altres.

La referència més antiga data de l'any 969, però tenim altres referències a Mur que daten del 1010, 1037, 1038.

Se sap que entre el 1010 i el 1038 el castell de Mur consolidaria i definiria el seu terme. Això es concretarà en un document de 1056 en què s'especifica

l'esponsalici que Valença, filla d'Arnau Mir de Tost, rebria pel seu matrimoni amb el comte del Pallars, Ramon V: per Orient fins al terme de Llimiana, pel sud fins al terme d'Àger, a occident fins a la Sarga i des d'allí fins els termes de Castellnou i d'Eroles i pel nord-oest tocant al terme de Talarn i de Galliner.

Font: El Castell de Mur i la seva organització del territori. Marta

2. ACTIVITATS PRÈVIES

1. Completa l'eix cronològic i situa els fets històrics referents a Catalunya i del Castell de Mur en el lloc corresponent.

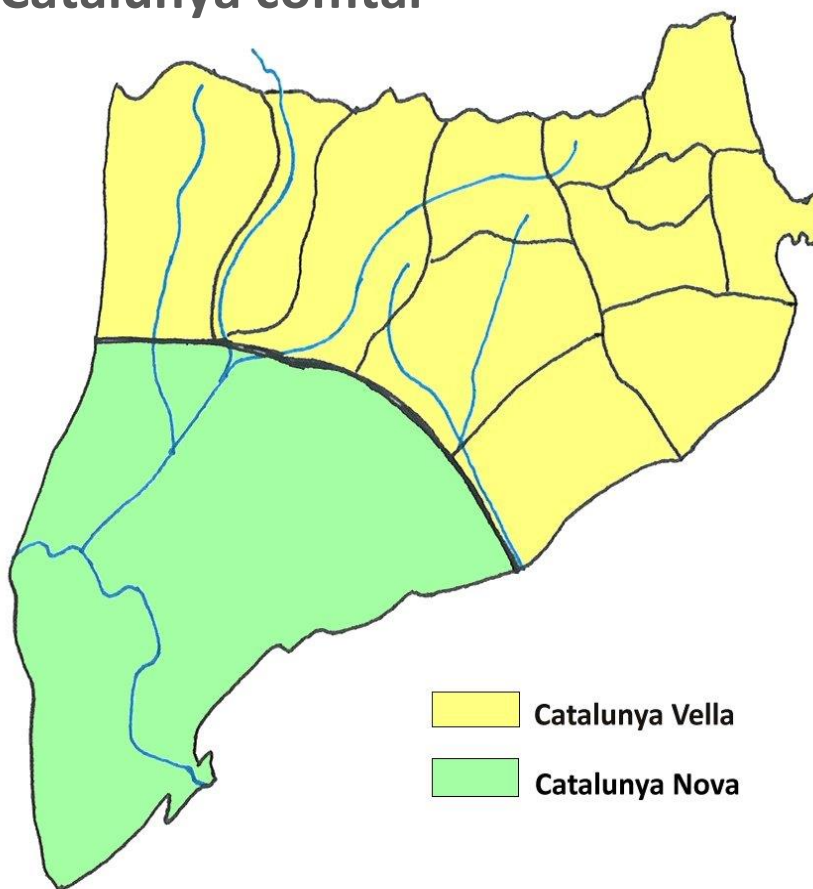
EDAT							EDAT			EDAT		
.....Edat Mitjana			Edat Mitjana								
S. IX	S. X	S. XI	S. XII	S. XIII	S. XIV	S. XV	S. XVI	S. XVII	S. XVIII	S. XIX	S. XX	S. XXI

• • •

- (1) Data de l'ocupació de Barcelona per part de Carlemany.....
- (2) Divisió del comtat del Pallars en Pallars Jussà i Pallars Sobirà
- (3) Referència més antiga del Castell de Mur
- (4) Fi del comtat de Pallars Jussà

2. Completa el mapa segons s'indica a continuació:

Catalunya comtal

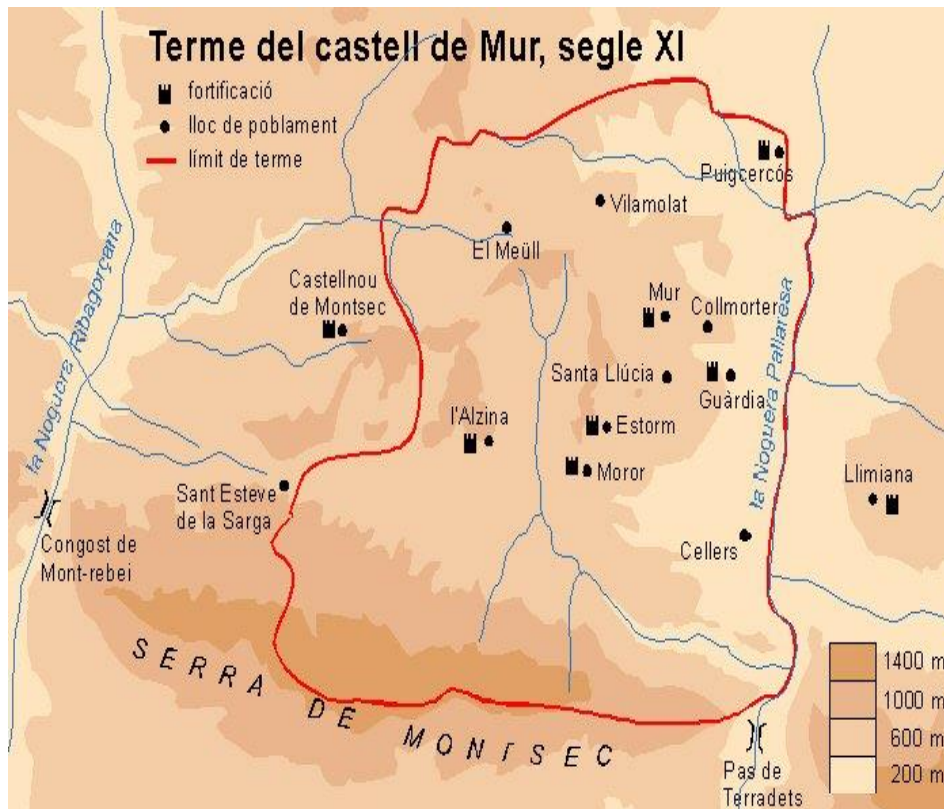

- 1-Barcelona
- 2 -Girona
- 3 -Empúries
- 4 -Rosselló
- 5 -Conflent
- 6- Vallespir
- 7 -Besalú
- 8 -Osona
- 9 -Cerdanya
- 10 -Urgell
- 11 -Pallars
- 12-Ribagorça

- Posa el número corresponent als diferents comtats catalans a partir de la llista anterior.
- Situa Mur en el mapa. Dibuixa un quadrat al lloc corresponent.
- Escriu els elements geogràfics que separen Catalunya Vella de Catalunya Nova.
- Ubica els següents accidents geogràfics: Ebre, Segre, Noguera Ribagorçana, Noguera Pallaresa, Llobregat, Cardener i la Serralada del Montsec.

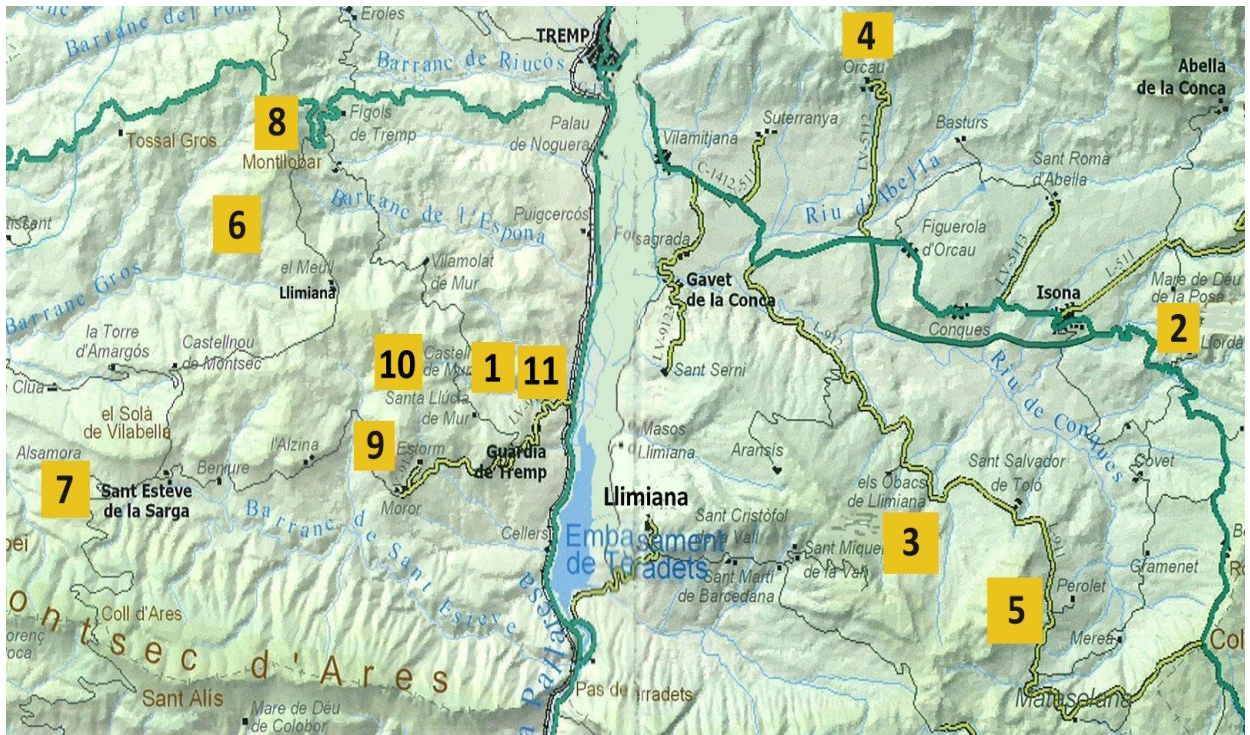
3. Observa el mapa del terme del castell de Mur que has vist en la introducció històrica i contesta:

- Quins dos rius, afluents del Segre, delimiten l'entorn del castell de Mur?
- Dins el terme de Mur quantes fortificacions hi ha? Escriu-les

Font: *El Castell de Mur i la seva organització del territori*. Marta Sancho.
<http://www.ub.edu/arqueologiamedieval/WebMurangles/P1cat.htm>

4. Observa el mapa i contesta

Mapa: Castells de frontera

a) Completa el següent quadre amb els noms dels castells de frontera enumerats al mapa anterior

1	_____	5	Castell de Toló	8	_____
2	_____	6	Castell d'Arbul	9	_____
3	_____	7	_____	10	Castell de Mirabet
4	_____			11	Castell de Guàrdia

b) Per què es diuen castells de frontera?

5. Llegeix el següent text i contesta:

Text: *Jurament de pau i treva del comte Pere Ramon de Pallars Jussà al Bisbe d'Urgell (1098-1112)*

TEXT ORIGINAL CATALÀ ANTIC

Juro ego, Pere Ramon comte, fil de Valença comtessa, che, d'achesta hora enant, treva et paz tenré et a mos òmens tener la mannaré, així co lo bispe feta la à escriure; et si negú mon ome de Pallars la au[rà]franta ne la fran, a Déu et al bisbe per destrénner e per redérce[r], aitoris l'en seré; et acsí com damont és scrit et hom líger[r].i o pod, sí o tenré et o atendré a Déu et al bispe senes engan, per Déu et ista lllor evangelia. Arnall Ramon similiter. Tedball Ramon similiter. Pere Guillem similiter. Bernard Guillem. R. Bernard. Pere Rodger. Rodlan Rodger. Ramon Pere. Ecard de Mur. Guillem Arnall de Basturç. Bernard Bernard de Tenrui. Berenguer Borrell. Ramon Brocard. Od de Mur. G. Jozfred. Utalard. Ramon Guinaman. Girbert Amad. Rodger de Montanna[na]. Pepín de Girveta. Dalmaz Isarn. Pere R. de Puigercós. Arnall Pere de Girveta. R. Mir de Clarmont. Arnall Rodger. Giriver[t] Ug et suos filios. Berenger Ramon de Mur. Berenger Ramon de Limiana. Pere R. de Terraça. Oliver de Eroles. Martí Pere. Ramon Pere de Cellua. Ug de Guàrdia. Bernard Amad. Ramon Adalbert. Pere Ferrer. Pere Gid. Mir Ramon de Claverol. Vidià de Galiner. Ramon Pere de Talarn. R. Ramon de Orcall. Bernard Eriman. Bernard Ogger de Tenrui. Ber... Ramon. Pere Ramon de Eril. Bertran At. Arnall Guilbert. Omnes isti juraverunt trequam et pacem

TRADUCCIÓ CATALANA

Juro jo, Pere Ramon, comte [de Pallars Jussà], fill de Valença, comtessa, que d'aquesta hora en endavant, treva i pau mantindré i als meus homes manaré mantenir-la, així com el bisbe l'ha feta escriure; i si algun home meu l'haurà trencada o la trenca, a Déu i al bisbe ajudaré a redreçar-la a la força; així com és escrit damunt i tothom ho pot llegir, així ho mantindré i ho atendré a Déu i al bisbe sense engany, per Déu i els quatre evangelis. Arnau Ramon igualment [ho jura]. Tubau Ramon igualment [ho jura]. Pere Guillem igualment [ho jura]. Bernat Guillem. R. Bernat. Pere Roger. Roland Roger. Ramon Pere. Ecard de Mur. Guillem Arnau de Basturs. Bernat Bernat de Tendrui. Berenguer Borrell. Ramon Brocard. Ot de Mur. G. Gaufred. Utalard. Ramon Guinaman. Girbert Amat. Roger de Muntanyana. Pipí de Girbeta. Dalmau Isarn. Pere R. de Puigercós. Arnau Pere de Girbeta. R. Mir de Claramunt. Arnau Roger. Giribert Hug i els seus fills. Berenguer Ramon de Mur. Berenguer Ramon de Llimiana. Pere R. de Terrassa. Oliver d'Eroles. Martí Pere. Ramon Pere de Cellua. Hug de Guàrdia[de Noguera]. Bernat Amat. Ramon Adalbert. Pere Ferrer. Pere Guiu. Mir Ramon de Claverol. Vidià de Galliner. Ramon Pere de Talarn. R. Ramon d'Orcau. Bernat Eriman. Bernat Otger de Tendrui. Ber[enguer]Ramon. Pere Ramon d'Erill [castell]. Bertran At. Arnau Gilbert. Aquests homes van jurar treva i pau.

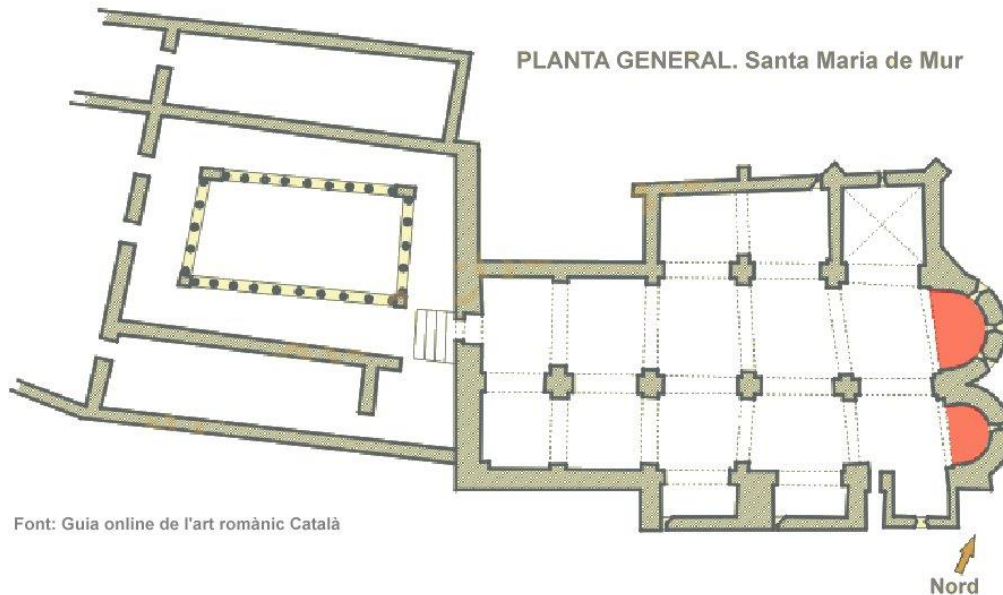
Moran, Josep; Rabella, Joan Anton (2001): *Primers textos de llengua catalana*. Barcelona: Proa, p. 63-66.

- En quina llengua està escrit l'original d'aquest document?
- En quin segle el podem datar?
- Es poden considerar els primers textos escrits en català?
- Quin comte jura Pau i Treva? Busca informació relativa a aquest comte.
- Damunt de quin objecte sagrat fa aquest jurament?

3. ACTIVITATS DURANT LA VISITA

1. Observa el plànol de la col·legiata de Mur i escriu els següents noms al lloc corresponent:

claustre, dependències, capelles gòtiques, nau central, nau lateral i absis

2. Ens trobem davant del monestir. Observa i contesta:

- Quin material van utilitzar per construir-lo?
- En la façana de l'església, hi ha finestres? Quantes?
- Fixa't en la finestra central. Demana a la guia que t'expliqui quin tipus de finestra és i quina forma té.

3. Som al claustre del monestir. Posa verdader (V) o fals (F) segons correspongui.

- El claustre té planta rectangular lleugerament asimètrica i unes dimensions molt reduïdes.
- Els arcs del claustre són de mig punt
- Algunes pedres d'aquest espai porten un número imprès. Servia per pagar el sou als picapedrers.
- El claustre era destinat a cerimònies religioses
- Tots els capitells del claustre són reconstruïts i no se'n conserva cap d'original.
- En els capitells trobem motius de persones, animals i vegetals

4. Situa't a la galeria Oest del claustre. Observa els capitells i relaciona amb fletxes

Cap barbat

Animal quadrúpede

Motiu Vegetal

Un àngel

5. L'Església. Posa una creu a la resposta correcta

- a) Com és la seva planta? Rectangular Basílica Creu llatina Creu grega
- b) Quantes naus té? Una sola Dos Tres naus
- c) Quins són els elements de suport? Parets Pilars Columnes
- d) Com és el sostre de l'església? Volta de canó Volta de creueria
- e) Com és la forma dels seus arcs? Mig punt Apuntat

6. Fes una composició escrita sobre les característiques de l'església a partir de la informació del punt anterior.

7. Observa que la nau del Nord es va esfondrar i que en el seu lloc es van construir tres capelles gòtiques (ajuda't del plànol de la pregunta 1).

En una clau de volta d'una d'aquestes capelles hi ha l'heràldica de la família Mur. Hi ha alguna relació entre el nom de la família i el símbol que hi ha esculpit a l'escut? Justifica la resposta.

8. En l'absis central hi ha una magnífica pintura mural. Està distribuïda en tres nivells.

a) Mira el nivell superior o celestial i completa la següent imatge:

Pantocràtor, llibre de la llei, estrelles, màndorla, l'àngel (Sant Mateu), el lleó (Sant Marc), el brau (Sant Lluç), l'àliga (Sant Joan)

b) Fixa't ara en el nivell per sota de la figura del Pantocràtor i contesta:

Quants personatges hi ha representats? I qui són?

c) L'últim nivell és el terrenal. Hi ha varies escenes i molt malmeses. Identifica'n dos.

9. Les pintures de l'absis de Mur no són originals. A partir de les explicacions que es donen contesta:

a) Què se'n va fer d'aquestes pintures?

b) On es troben actualment?

c) Quin és l'element de suport diferenciador de la pintura original respecte de la còpia.

10. Un cop hagis sortit de l'Església observa els absis exteriors. Posa Veritat (V) o Fals (F) segons correspongui i completa el dibuix.

___ Hi ha tres absis amb decoració llombarda.

___ Els arcs de la decoració dels absis són arcs cecs.

___ A les esglésies romàniques els absis són imparells, és a dir 1, 3, 5 i 7

___ Hi ha dos absis, cosa poc característica en l'art romànic

___ Els elements bàsics de l'absis són lesenes i arcuacions cegues

___ Els absis tenen les finestres tapiades

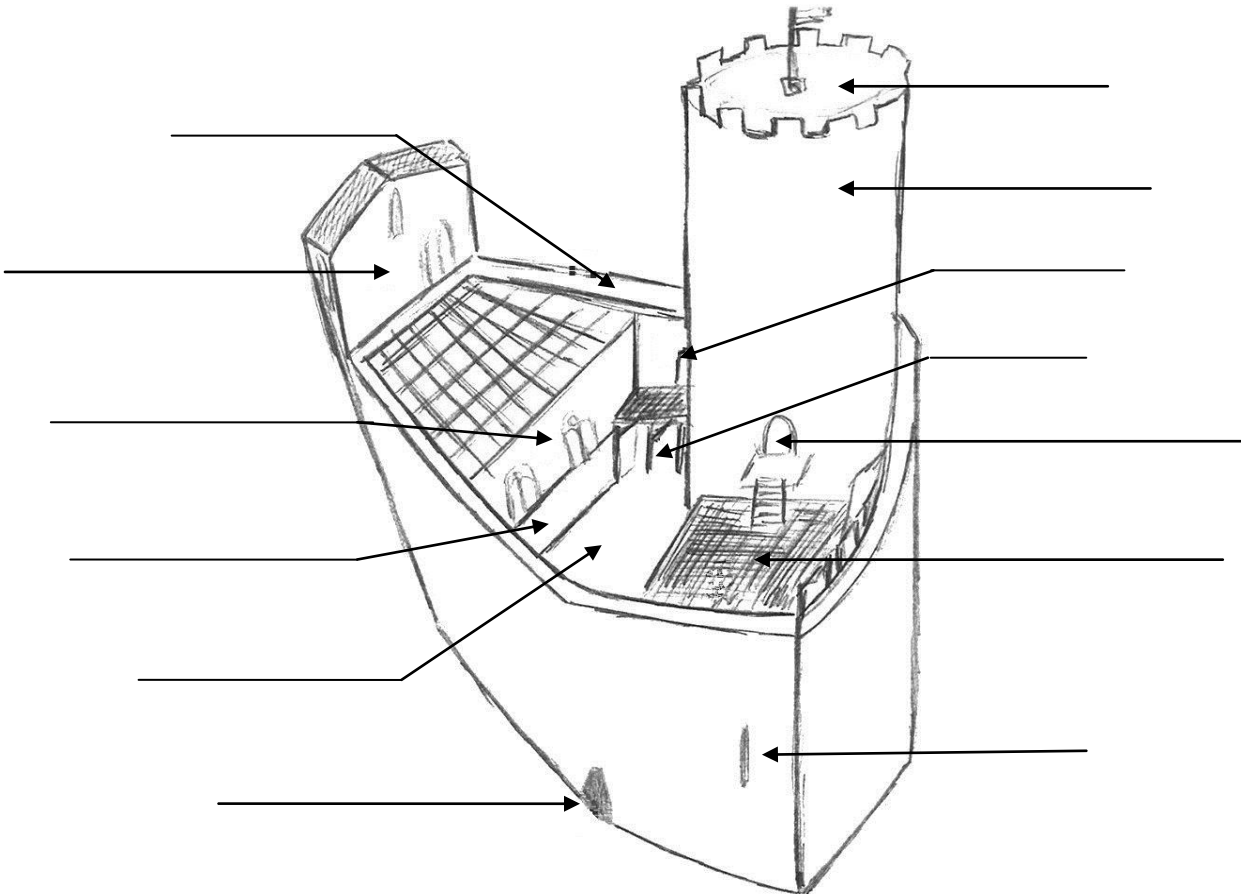

11. Ens trobem davant del Castell de Mur. Observa i contesta

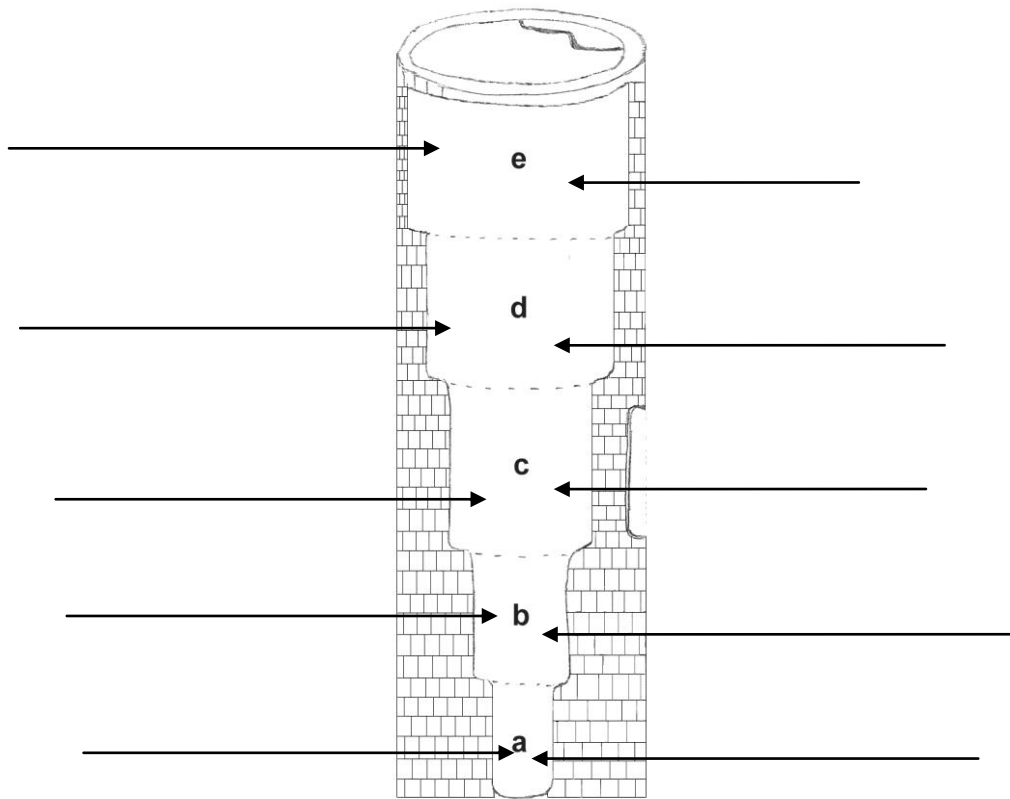
- a) Quin material van utilitzar per construir-lo?
- b) El castell s'assenta sobre una roca o bé a nivell del terra?
- c) Es veu alguna torre? Com és la forma de la planta?
- d) Com es pot accedir al castell?
- e) Si haguessis de descriure aquest castell, quina forma li donaries?

12. Som dins del castell. Observa la següent vista i completa:

planta de serveis, cavallerisses i graners, pati del castell, entrada de la torre, cisterna, forn, sala noble i alcova, armeria i assecador, pas de ronda, porta d'accés, guaita, torre mestra, espitllera.

13. Escriu els noms de les dependències en el lloc que corresponen de la torre: Tàvega, capella, pis sota l'entrada o magatzem, sala de l'homenatge, entrada a la torre. Indica les funcions que tenia cada espai.

14. Relaciona els següents espais del castell amb les funcions que s'hi realitzaven

Cisterna	Grillons
Forn	Graner
Sala noble	Música
Armeria	Il·luminació
Cavallerisses	Copes d'or
Pas de ronda	Apocalipsi
Tàvega	Llances, escuts i elms
Capella	Sal
	Vigilància
	Dret de maltractar
	Altar
	Tapís
	Menjadora
	Latrines
	Aigua

4. ACTIVITATS POSTERiors

Com a treball final, en petit grup, es contempla l'elaboració d'una presentació en Power Point resum de tot el que s'ha treballat sobre en conjunt de Mur i s'exposarà a la resta de la classe.